

Med transbarnets barometerfunktion i blickfånget

Hernæs Linhart, Silje *"A Wild Stream of Eyes": Affect and Identity in Male-to-Female Transgender Narratives for Children and Young Adults* (diss.).
Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Det humanistiske fakultet,
Oslo universitet 2015 (307 sidor)

ATT SOM FORSKARKOLLEGA axla granskarrollen och värdera ett vetenskapligt arbete är aldrig fritt från affekt. Känslorna strömmar genom läsaren i takt med att bladen vänds i den studie som granskas, förvåning, fascination, glädje, upproriskhet – läget varierar. Att läsa norska Silje Hernæs Linharts doktorsavhandling *"A Wild Stream of Eyes": Affect and Identity in Male-to-Female Transgender Narratives for Children and Young Adults* som utkom 2015 inbjuder till en rad reaktioner, både intellektuella och emotionella. Det är alltså precis som det ska vara i en avhandling som återaktualiserar frågeställningar som tangerats tidigare, men som nu presenteras i ljuset av ny teoribildning. Transforskningen expanderar ständigt och behovet av en uppdaterad studie är därför stort.

Avhandlingen breddar effektivt sättet att tolka representationerna av trans i barnlitteraturen. Ingångar till tematiken är affektteori och identitetsteorier. Avhandlingen är en ambitiös och tankeväckande studie som täcker angloamerikansk och skandinavisk – i praktiken norsk och svensk – barn- och ungdomslitteratur. Utgående från ett urval realistiska ungdomsromaner från 1990-talet till i dag diskuteras hur det känns

att vara barn och trans i skönlitteraturen. Greppet är delvis kontextualiserande, men skillnader mellan kontinenter och kulturer suddas ut. Detta är märkligt med tanke på att Lydia Kokkola i den inflytelserika studien *Fictions of Adolescent Carnality* (2013) konstaterar att hon utelämnar ett nordiskt material uttryckligen för att kontexten kring sexualitet är väsensskild i jämförelse med ett angloamerikanskt material. Än mer häpnadsväckande är att Kokkolas verk över huvud taget inte nämns i avhandlingen.

Titeln, *A Wild Stream of Eyes*, kan te sig ogenomskinlig. Den är ett direkt citat ur Bengt Martins banbrytande Joakim-trilogi (1968–1970) och syftar på de fördömande blickar som icke-könsnormativa personer mötte i 1940- och 1950-talens Sverige, då romansviten utspelar sig: ”Alla ögon, de möter, ser. En vild ström av ögon som spärras upp, visar avsmak. Förakt.” Den vilda strömmen av blickar tillhör alltså normen, cispersonerna, vilket kan tyckas ge väl mycket utrymme åt den heteronormativa massan som definierande kraft. Valet av titel pekar också mot avhandlingens inspirationskälla Eve Kosofsky Sedgwick och hens resonemang kring blickar. Att Bengt Martins karaktär Joakim anförs i ett transsammanhang är iögonenfallande. I romanen påtalas Joakims femininitet i relation till homosexualitet i enlighet med tidens uppfattningar om homosexuella män som ”flickaktiga”. Hans feminina manér avslöjar, som han förstår det, hans ”avvikande” sexualitet, därav stirrandet. Att Hernæs Linhart väljer just detta exempel som inte direkt pekar i transriktning blottlägger de problem studien brottas med då det gäller tolkningar av materialet. Också valet av begreppet narrativ i titeln i stället för det mer etablerade begreppet barn- och ungdomslitteratur leder lätt vilse, mot en förväntad bredd i materialet – det antyder att film, bilderbok med mera inkluderas – vilket inte infrias.

Transbarnets barometerfunktion mäter graden av tolerans och respekt i ett (fiktivt) samhälle, hävdar Hernæs Linhart som granskar hur litteraturen reflekterar det känslomässiga klimatet under en viss tid. Fokus vilar på hur det känns att vara trans, särskilt intersektionen mellan det personliga och sociala granskas. Genom att ge avspeglingen företräde och avstå från att betrakta litterära texter som präglade av en simultan

avspeglande och förebådande funktion föreligger risken att det skönlitterära materialet reduceras till avspegling. Böcker skrivs av författarens samtid heter det rentav på ett ställe. Den utopiska sprängkraft som finns bortom speglingseffekter lämnas alltså tyvärr obehandlad. Hernæs Linhart intar också ett frapperande radikalt perspektiv med litteraturvetenskapliga mått mätt då hon deklarerar att hon ser karaktärer i texter som mer än konstruktioner, ja, som verkliga människor. Vad hon utvinner av ståndpunkten är oklart. Hennes framställning vilar företrädesvis på negativa gestaltningar av oförstående vuxna som inte kan ta till sig de ungas transtillhörighet. Men att ett flertal skönlitterära undantag finns, som är klara motbilder till mer intoleranta konstellationer och dessutom varit stilbildande, som David Levithans programmatiskt stöttande amerikanska föräldrar förbigås med tystnad.

Att avhandlingen prioriterar teoribasen på bekostnad av djupläsningar är ett metodval som får som konsekvens att läsaren slungas fram och tillbaka mellan citat ur de cirka femtio romaner som berörs. Ibland blir det väl svepande då klagörande exempel kunde ha underbyggt påståenden. Exempelvis att 1970-talets flickskildring inbegriper aktivism kunde ha exemplifierats med Frøydis Guldahls *Tjejerna gör uppror* (1977). Decennievís fördelar sig de undersökta böckerna mycket olika med tjugosex titlar från 2000–2010, sex från 2011 framåt medan 1970-talet bjuder på tolv, 1980-talet på tre och 1990-talet på fem titlar. Det är således en stark slagsida mot relativt nyttkommet material som bättre matchar aktuell teoribildning.

De huvudsakliga analyskategorierna, individuell identitet och socialt samspel, får varsitt omfattande analyskapitel. Hur trans adresseras och hur texterna reflekterar aktuell genusteori är nyckelfrågor som kommenteras i avhandlingen. Hernæs Linhart värjer sig däremot både mot att peka på historiska kontinuiteter och dissonanser och mot att teckna nuläget. Det är känslorna hon är ute efter.

Studien är tvärvetenskaplig och utgör ett landskap av överlappande fält med några givna landmärken. Jonathan Culler bjuder på tankefiguren att det viktiga, symboliskt centrala, finns i marginalen. Men vad händer då transtematiken mainstreamas, replikerar Hernæs Linhart? Skam

utkristalliserar sig som den affekt som binder samman materialet. Här är Kosofsky Sedgwick landmärket, medan klasscentrerade teoretiker som Beverly Skeggs och hennes begrepp respektabilitet inte kommer i fråga.

Genomgången av affektteori och identitetskategorier är initierad. Laurens Berlandts affektteori, som berör affektiva scenarier, är en av de huvudsakliga metoderna. Hernæs Linhart problematiserar i ljuset av affektteori ideologisk läsning på ett inklämmande sätt. Successivt börjar läsaren ändå längta efter skönlitteraturen. En del av teoritugget hade med fördel kunnat inlemmas i analysdelen. Trots att jag främst kommer med invändningar är studien överlag stimulerande läsning med välvalda citat.

Den övergripande bristen är det uttalade avståndstagandet gentemot tidigare barnlitteraturforskning, vars forskningsläge tecknas alltför sporadiskt. Hernæs Linhart är mån om att följa upp nestor Maria Nikolajevas imperativ om att barnlitteraturforskningen må hållas öppen för tvärvetenskapliga teoriströmningar. Men ingalunda avser Nikolajeva att själva barnlitteraturforskningen ska slängas ut med badvattnet. Valet att inte relatera till barnlitteraturforskningen vilar också på Boel Westins 1990-tals inlägga om barnlitteraturforskningens inbyggda omöjlighet, en *mission impossible*, som skriven av vuxna för barn att uttolka av vuxna forskare. Men Westin vill inte underminera barnlitteraturforskningens credo, tvärtom vill hon revitalisera forskningsfältet. Det är en olycklig omständighet som förtunnar Hernæs Linharts arbete att hon väljer bort dialogen med befintlig forskning på området. Visst finns avstampet och kontakten med det barnlitterära där, men det blir magert och det följs inte upp i själva analyserna. Marginalerna i mitt exemplar av avhandling- en fylls därför av utropstecken kring de iögonfallande luckor som uppstår genom metodvalet att välja bort detta, för frågeställningen avgörande, forskningsområde. Vissa resonemang, som exempelvis det om transberättelsens förkärlek för klänningar kunde anknyta till tidigare barnlitterära studier om klänningar (Kristin Hallberg, Anna Grettve, Mia Österlund). Också forskningen kring Pija Lindenbaums *Kenta och barbisarna* osynliggörs. Mia Francks studie från 2009 om sexualitet fattas också, trots att den precis som Hernæs Linhart behandlar bland annat Inger Edelfeldts *Duktig pojke* (1977). Ja, listan på vad som utelämnats kunde göras lång.

Hernæs Linhart reder inte heller ut hur affektforskning används i tidigare barnlitteraturforskning. Vissa barnlitterära nedslag kunde å andra sidan ha skippats, exempelvis Perry Nodelmans *sameness*-begrepp måste väl ändå anses som en insomnad diskussion som för länge sedan motbevisats.

Att vilda ögon fulla av förakt i 1940-talets Sverige betraktar transpersoner och skapar skam har fått namnge avhandlingen och tjäna som nod. Men hur möter senare skönlitteratur riktad till barn och unga de vilda blickarna? Har något förändrats? Något entydigt svar ger Hernæs Linhart inte på den frågan. Sin slutsats liknar hon vid en solfjäder sammanbunden av samma punkt, men där de olika exemplen strålar ut i diametralt olika riktning. En nog så elegant bild av en enkel, men intrikat fråga: hur känns det att vara transperson i barnlitteraturen? Som läsare känns det vitaliserande att få frågan belyst på ett genomgripande och lustfyllt sätt av en forskare som insiktsfullt och ivrigt lägger fram sina forskningsresultat närmast som skulpturer i en utställningssal, sida vid sida, där kapitelrubrikerna kan liknas vid titelskyltar. Och där läsaren likt en åskådare har att granska det framlagda ur sitt eget perspektiv.

A Wild Stream of Eyes är en avhandling med många förtjänster, men också med iögonfallande brister. Hernæs Linhart lotsar ledigt läsaren genom ett komplicerat nät av tankar. Citaten som plockas fram är genomgående klargörande. Stilistiskt tyngs avhandlingen däremot bitvis av värdeladdade uttryck och spekulativa ordval. För att inte tala om de svenskspråkiga citaten som är notoriskt felstavade, ofta med flera slarvfel per mening. Hernæs Linhart har dessutom valt att blottlägga sin process – ett val i queerteoretisk anda – vilket för med sig en viss vacklan kring metodvalen. Hon går ändå inte så långt som Maria Margareta Österholm i queerstudien om skeva flickor, *Ett docklaboratorium i valda bitar* (2013), som tillämpar ett skevt skrivsätt och en självscensättning och en stilistisk språklek där vetenskapligt dekorum avslöjas.

MIA ÖSTERLUND
ÅBO AKADEMI